

várra, jelentkezett I. Rákóczi György fejedelemnél. Tőle megbízását elnyervén, augusztus 24.-e körüli napokban tért vissza s vette át *várad*i tisztségét.

Nevére még csak egyszer, vagyis 1636 április 21.-én bukkanunk rá, ekkor ugyanis megint a fejedelemtől jövet megyen vissza Váradra.

Megbecsült, tekintélyes személyére vall az a körülmény is, hogy *Kolozsvárt* való megpihenése közben a sáfár-polgár más, fejedelmi menedéklevéllal utazókhöz mérten, bővebben látta el étellemmel, sőt első alkalommal a szokásosabb élelmiszerek mellé még gyümölcsöt is adott.

Ugy hiszem, tudós-voltához sem férhet kétség, minthogy mind Bethlen, mind pedig Rákóczi a belföldi tanárok mellé, illetőleg fölé csak a legkiválóbb idegen professzorokat alkalmazta.

Meddig tanított, illetőleg meddig élt Váradon, arra nézve a szűkszavú adatokból ma még semmit sem tudunk. Reméljük azonban, hogy *velencei Marcus Antonius* professzor személyére s így iskoláztatásunk multjára is idők folyamán vetődni fog további világosság.¹⁶

Herepei János (Kolozsvár)

Az angol középiskola jelleme.¹

Az angol nevelés annyira elüt más európai nemzetétől, hogy külföldi csak nehezen értheti meg. Anglia későbbben vezette be az általános iskolalátogatási kötelezettséget minden más nemzetnél és ebben az országban még az egyetemeken is fontosabb szerepe van a sportoknak, mint a tudományoknak; az oktatószemélyzet ki-nevezésénél súlyosabban esik latba a sportügyesség a tudományos felkészültségnél. Az angol nevelés mégis mindenkor a legjobb hírnévnek örvendett és hogy a tudomány is érvényesítette jogait, eléggé bizonyítják olyan angol tudósok nevei, mint Locke, Hume, Priestley, Darwin, Faraday és mások.

A modern angol iskola a protestáns szellem gyermeke. Ennél vallási követelmény, hogy a hívők az életet ismerjék és világosan gondolkozni megtanuljanak. Luther már a protestáns fejedelmeknek a lelkére kötötte, hogy népiskolákat alapítsanak. A felsőbb oktatás kezdete az angoloknál is az, mint más európai nemzeteknél. A kolostorokból indult ki. A XIV. század végén alapítja Wykeham a winchesteri iskolát, mely tanulóit az oxfordi New

¹⁶ Tisztelettel kérem olvasótsáimát, ha közülük valaki a fenti személyre vonatkozó bármiféle adattal rendelkezik, azt mielőbb adja át e folyóirat útján a nyilvánosságnak, vagy pedig közölje alólfrottal.

¹ *Berg Pál*: Az angol középiskola. (Szeged, 1939.) A szerző kiadása. (48-r., 156 l.)

College számára készítette elő; a XV. század közepén VI. Henrik Etont, amely a cambridgei King's College előiskolája. A XVI. században keletkeznek a még ma is híres Winchester, Westminster, London, Harrow és Rugby iskolák és pedig a polgárok és szegény emberek gyermekei számára, mert a nemesek a hagyományhoz híven külön tanítóval taníttatják fiaikat. De az idők változnak és a XVII. században már a nemes ifjak vonulnak be az iskolákba és egyetemre, míg a polgárság visszaszorul. Az iskola és egyetem lassanként az anglikán egyház támaszává lesz és püspöki felügyelet alá kerül. A nagy iskolák főcélja gentlemanek nevelése és csak másodsorban a tudományok hirdetése. A gentleman minden társadalmi osztály eszményévé vált és minden angol szem a gentlemanre, mint ideáljára tekint fel. A modern kultúra emberideálja lényegileg a középkori lovagi világnézet és a humanisztikus renaissance-ideál vegyülete. A régi lovagideál sehol sincs oly határozottan képviselve, mint Angliában, természetesen tehát, hogy az angol iskolának is a gentleman nevelése a főcélja. A humanisztikus műveltség általánossá lett Angliában. A múlt század parlamenti beszédeiben annyi latin idézet hangzott el a szónokok ajkáról, hogy szinte megcsodáljuk az egyetemek és iskolák padjaiból kikerült nagybirtokosok és jogászok klasszikus műveltségét. Tipikusan angol jelenség, hogy nem egy kiváló férfi gyakorlati elfoglaltsága mellett valamely tudományág komoly művelője is: a világhírű Francis Bacon — államférfi és filozófus, a gazdálkodó John Napier — a logaritmus feltalálója, John Stuart Mill — gyarmati hivataltnok és filozófus, Gladstone — miniszterelnök, teológus és klasszikus író, Walter Leaf — hírneves bankár, Homeros-kutató és az Ilias fordítója.

Az angol büszke arra, hogy az igazi gentleman angol fogalom. Ez az embertípus írja elő az angol társadalomnak az etikai világnézetet. Ezt nevelik az angol középiskolában és az egyetemen, ez tette nemzetét világhódítóvá, távoli földrészek és földsarkok felfedezőjévé. Csak egy felüldülést ismer, és ez a sport és ennek is az a faja, mely páros küzdelemből áll. Versenyeknél nem a nyers izomerőnek örül, nem a versenydíjat értékeli legmagasabbra, hanem azt az örömet, amelyet neki a küzdelem szerez. Az ilyen sportnak nagy erkölcsi kihatása van a tömegekre és az egész angol közéletre. Miként a lovagi gentleman előbb ellenfelét legyőzi, de aztán kíméletesen bánik a legyőzöttel, így gyűri le maga az angol nemzet is ellenfeleit. És ha egyszer legyőzte őket és nem veszedelmesek többé, baráti jobbot nyújt nekik, sőt támogatásban is részesíti őket. A búr háború után lelkesen ünnepelték a hős búr generálisokat és a vitéz nemzetet. Az a nemzeti érzés, hogy ők a világ első népe és ezért elsősorban ők felelősek azért, ami a világon történik, megmenti őket attól, hogy a legnagyobb jólét közepette is elpuhultságban éljenek. Nincs ennek a sportnak

semmi köze a világbajnokságokhoz, rekordokhoz. Inkább arra való, hogy parancsolni és engedelmeskedni megtanítsa. Ez neveli az angol embert a közösségre, amelyben nem az egyént, hanem a típust képviseli. Nem a saját dicsőségeért küzd a teamben, csapatban, hanem a college, az egyetem, az iskola, a város, az ország dicsőségeért. Ezért a tipikus angol sport a közös küzdelem játékaiból áll, míg az olyan sportok, amelyekben az egyén saját magáért küzd, mint a torna, futás, ugrás, alig játszanak szerepet. Sportban nevelődnek a vezető egyéniségek; a sport a diktatorikus iskolaigazgató, püspök, miniszterelnök előiskolája. Itt szokja meg az egyén, hogy a nagy közösségnek alkalmazkodó, hasznos tagja legyen. A vezető egyéniség itt tanulja meg, hogy miként használja ki társai legjobb képességeit a köz hasznára. A sport azért olyan kedves az angolnak, mert ez tanítja meg parancsolni és engedelmeskedni polgártársait, akikkel Anglia a világot uralja. Az angol nevelési rendszernek tulajdonítandó első sorban, hogy az összes európai államok közül Anglia az, amelynek sikerült két olyan dolgot létrehoznia, mint egy más nemzetnek sem: egy a világot átfogó világbirodalmat és benne egy világot átfogó kultúrát. Olyan kultúra ez, melynek megvannak a mindennapi élet legkisebb megnyilvánulásaitól kezdve az emberiség legnagyobb problémáinak megoldásáig a maga egészen sajátos formái. Van külön angol építészeti stílus, a sportban sajátos angol testkultúra, a filozófiában külön angol iskola, külön angol egyháza és egészen különleges angol nevelési rendszere.

Ennek középiskolai részével foglalkozik Berg Pál könyve. Három részben tárgyalja a középiskolai nevelési rendszert: a norman hódítástól a XIX. századig, a középiskolákat a XIX. században és a jelenben. Mivel a nemzeti nevelés szoros összefüggésben áll az ország történelmével, a jelenlegi állapotot és a mostani problémákat csak úgy érthetjük meg, ha a történeti hátteret is ismerjük, ezért a szerző helyesen történeti összefoglalással kezdi az egyes fejezeteket.

A norman hódítás és a renaissance közötti korban a középkor eszméinek hatása alatt az angol középiskola az egyház vezetése alatt áll és vallásos, nemzeti irányú jellemnevelő intézmény. Céljait internátusban igyekszik megvalósítani. Feltűnő, hogy a sport már akkor is fontos szerephez jut. A lovag a nemzet és az iskola eszményképe. Az élet célja az Isten, azért kell, hogy Isten szolgálja vezessék az ifjúságot célja felé. A papság négyszáz éven át egyedül és önzetlenül végzi el nagy feladatát és nagy érdeme, hogy a nevelést nemzeti célok szolgálatába állítja. Az értelmi nevelés középpontjában a vallásoktatás áll és legfőbb tankönyve a Biblia. A tanítás nyelve a latin és modern nyelvként a franciát tanítják. A legfőbb cél a jellemnevelés.

A Tudor-században a középiskola már csak névleg marad az egyház vezetése alatt, a valóságban az államhatalom kezébe kerül. Az internátusi rendszer tovább is fennáll, a szegényebb polgárság háttérbe szorul és az iskolák a gazdagok fiaival népesülnek be. A nemzeti irány megmarad, jellemnevelő célja is ugyanaz, de a lovagi eszményhez még a humanisták jó tulajdonságait és a klasszikusok ismeretét is hozzáfűzi. Célja és eszményképe a gentlemán és az oktatás legfőbb eszköze a kényszerítés. VIII. Henrik és VI. Edward uralkodása alatt száznál több új iskolát nyitnak, melyeknek egységesen grammar-school a nevük, mert céljuk elsősorban a nyelvtan-tanítása. Eton, Harrow, Rugby és Shrewsbury már akkor is jó hírnévnek örvendenek, de lassanként alapításuktól eltérően a felső tízezer és a plutokrácia iskoláivá lesznek. A pedagógusoknak az a felfogásuk, hogy az ép testben lakozó lelket nem szabad fölösleges adatokkal és számokkal megölni, hanem politikai, katonai és erkölcsi bölcsességekre kell megtanítani. A vallási nevelés elveszti elsőbbségét, mert a püspökök és egyháznagyok a Rómától való elszakadással vannak elfoglalva és idejük sincs arra, hogy az iskolákkal törődjenek. A latin nyelv lép előtérbe és nyelvtana John Lily híres »Latin Grammar«-je. Évszázadokon át használták is. »Egyesek szemében botránykő, másokéban a latin nyelvtanítás alapköve.« Etonban 1868-ig hivatalos tankönyv maradt. Angolt nem tanítanak, természetrajz, földrajz, fizika, matematika nem szerepel a tantervben; annál nagyobb súlyt helyeztek a retorikára, ezt is latin nyelven tanították. A vesszőt nemcsak figyelmeztető, hanem a tanulásra serkentő eszköznek is használták. Az iskola gyűlölete ebben a korban általános és tárgyai elsősorban a tanárok.

A Stuart-században Tyndale bibliája egy emberöltő alatt átformálja az angol népet és a puritán világnézet lesz úrrá. Az állam legfőbb feladatának az egyház erkölcsi és vallási törekvéseinek biztosítását tekintik. A parlament szembeszáll a királyi önkénnyel. Kimondják, hogy Isten után a nép a legfőbb hatalom. Az iskola azonban az új gondolatoktól függetlenül még a hagyományos utakat járja.

A XVIII. században alakul ki a modern Anglia. A Bill of Rights óta a parlament és néhány vezető egyéniség irányítja az ország sorsát. A vallásellenes reakció a XVIII. század elején érte el tetőpontját és a néptömegek erkölcsi és vallási nevelés nélkül nőnek fel. Csak a középosztály marad szívében vallásos. A század közepén a methodista mozgalom két nagyszerű vezére Whitfield és Wesley felrzza a néptömegeket és az egyház visszanyeri régi befolyását. De az iskolák szervezetlenek maradnak. Az állam nem törődik velük és magánosok prédájává lesznek. A grammar-school középiskola jellege végleg kialakul és az egyre erősödő osztály-öntudat mindinkább elkülöníti a public-schooltól. Eton, Harrow

és Winchester a közmondásosan erkölcstelen arisztokraták iskolája és a tehetséges szegénysorsú tanulóknak nem voltak olyan védelmezői, mint egykor Cranmer és VI. Edward. A public-schoolok teljesen bezárulnak a szegények előtt és a grammar-schoolok csak elvétve vesznek fel ingyenes tanulókat. A gentleman elpolgáriásodik és mértéke a jövedelem lesz.

Berg Pál könyve terjedelmének kétharmadát a XIX. és XX. századnak szenteli és ez helyes beosztás. Az első fejezetben a XIX. század külső képét rajzolja meg és a következőkben kimerítően tárgyalja a középiskolák reformját. A liberális korszak nem tűri meg többé a maradi formákat és nagy pedagógusai, főleg Arnold, Thring és mások, megszüntetik a legfőbb nevelési hibákat. A nevelés és oktatás az új imperializmus szolgálatába szegődik. Ez a század végén legerősebben jelentkező eszme. Az angol közvélemény maga előtt igazolni igyekezett gyarmatosító politikáját, arra hivatkozva, hogy ők Isten választott népe és arra van hivatva, hogy a földön a civilizációt ténjessze. A brit flotta és hadsereg dolga, hogy mindenütt megjelenjék, ahol igazságtalanság történik.

A szerző »A nagy reformerek« és »A világháború következményei« c. fejezetekben részletesen tárgyalja azokat az újításokat, amelyek az utolsó 100 év alatt teljesen megváltoztatták az angol középiskola külső képét és belső szervezetét. Ezek szerint az angol nevelés alaptétele a szabadság és erre támaszkodva oldják meg az angol nevelők a négy gyakorlati problémát. Ezek: 1. Az egyéni jótulajdonságok kifejlesztése. 2. Hasznos munkára való képesítés. 3. Utmutatás a szabad idő hasznos felhasználására. 4. A szociális közösségbe való beilleszkedés. »A szabadság olyan lényeges szükséglete az embernek, mint az étel és ital. Szabad csak olyan ember lehet, aki teste és lelke felett egyaránt uralkodik, aki szenvedélyeit fékezni tudja...« Az iskolának figyelembe kell vennie mindezt és tudatosan törekednie az egyén szabadabbá tételére... szabaddítsa föl a tanulót az előítéletek alól és adja meg a logikus gondolkodás, a világos elhatározás és a határozott végrehajtás képességét... Tegye növendékeit úrrá ösztönei felett valóslas nevelés által és tegye képessé arra, hogy gondolatainak és érzelmeinek szép formákban tudjon kifejezést adni. De ez nem jelenti azt, hogy mindenben engedni kell a gyermek hangulatának, mint azt Montessori túlzó követői kívánják, mert ez a fegyelem sutbadobása volna. A gyermek fejlődjék szabadon, de a fejlődés határa a közösség java.

»A célvalóslulás külső tényezői« c. fejezetben részletesen szól Berg Pál a grammar-, public- és secondary-schoolokról, valamint az anglikán, nonkomformista és katolikus iskolákról. Világos képét adja e fejezetben a boarding- és day-schooloknak, melyekhez a preparatory-schoolon keresztül vezet az út. Megismerkedünk

az angol diák iskolai életével, a fagging- és tutor-systemmel és a sport mai szerepével. Tájékozódást nyújt ez a fejezet az angol tankönyvek terén is, ahol a fejlődés útja a »skeleton textbook« felé vezet. Sorba veszi az egyes tantárgyakat, anyagukat és tanítási módszerüket is, úgy hogy ezt a fejezetet minden tanár haszonnal olvashatja.

Angliai tanulmányaink alapján magunk is részletesen ismervén az angol iskolarendszert, készséggel megállapítjuk, hogy Berg Pál jól oldotta meg feladatát és könyve kitűnő tájékoztatója lesz mindazoknak, akiket a nagy angol nemzet nevelésügye és középiskolai rendszere érdekel. Munkája élvezetes olvasmány; s emellett, alapos ismeretről tesz tanubizonyosságot. Minden tekintetben megérdemli a magyar pedagógusok és a művelt magyar nagyközönség figyelmét.

Kundt Ernő.

I R O D A L O M.

Kornis Gyula (szerk.): **Szellemi élet.** (A mai világ képe. Szerkesztette Kornis Gyula, Gratz Gusztáv, Hégedűs Loránt, Schimanek Emil I. kötet.) Budapest, É. n. (1939). A Kir. Magy. Egyetemi Nyomda kiadása. 4-r., 607 lap, 12 képmelléklettel.

A XIX. század második felének nagyarányú vizsgálódó, elemező, adatgyűjtő munkáját, szóval az általános analízis irodalmát a XX. század elejétől kezdve minden nemzetnél, minden tudományágban hasonló nagyarányú számbavevő, összefoglaló, rendszerező törekvés, szóval a tudományos szintézis irodalmi alkotásai követték. Se szeri, se száma a mű tudományos, sőt népszerűsítő irodalmunkban is, ezeknek a könyvkiadási vállalkozásként is jelentékeny nagy könyveknek, melyeknek bőségét minden speciális ágban még a legkülönbözőbb lexikonok is gyarapították. Ha jól emlékezem, Beöthy Zsolt-nak gyorsan népszerűvé lett. Képes Irodalomtörténete indította el 1896-ban ezeknek az összegező nagy könyveknek azóta szinte végtelen áradatát. A magyar »nagy munkáknak«, melyek az olvasóközönség áldozatkészségét is, néha anyagi erejét meghaladóan, igénybevétték, teljes sorozata ma már egy tekintélyes könyvtárt tesz ki. E nagy munkákban kifejezésre jutó monumentalitás tetőpontján minden nemzetnél, íme nálunk is, mint az előttünk levő példa mutatja, olyanfajta, kollektív módon létrejött szintézisek állanak, melyek többé nem a tudomány részleteredményeinek esetleg irodalmilag is művészi jelentőségű összefoglalását adják, hanem szintetikus jellegük szerint még magasabb rendű egységbe foglalják az emberi elme termelését, megadván annak gondolati, világnézeti, filozófiai alapját és támasztékait.

A nagy műveknek ezt a típusát képviseli az a négy kötetes sorozat, melynek jellemző együttes címe: *A mai világ képe* s melyből az I. kötet, épen az alapvető jellegű, *a szellemi életet* rajzoló corpus előttünk van,